

Felsefe Kavramları Sözlüğü

”C ve Ç” Harfleri

- 1. Cami (Kapsayıcı):** İçine alan, kapsayan; mantıkta bir kavramın kapsamına girenleri içermesi.
- 2. Can (Ruh/Yaşam):** Canlı varlıkları cansızlardan ayıran, onlara hareket ve duygu veren ilke.
- 3. Canlı (Organizma):** Kendi kendine büyüme, beslenme ve üreme yetisine sahip varlık.
- 4. Canlılık (Animizm):** Doğadaki bütün nesnelere ve olayların ruhu veya bilinci olduğunu savunan inanç.
- 5. Canlılık (Vitalizm):** Hayatı sadece fiziksel ve kimyasal süreçlerle değil, özel bir ”yaşam gücü” ile açıklayan felsefi görüş.
- 6. Cansız:** Yaşam belirtisi göstermeyen, ruhu veya özdevinimi olmayan maddi varlık.
- 7. Causa (Neden):** Bir şeyin var olmasına veya bir olayın gerçekleşmesine yol açan temel etken.
- 8. Causa Efficiens (Fail Neden):** Aristoteles’e göre bir şeyi meydana getiren, hareketi veya değişimi başlatan etken.
- 9. Causa Finalis (Ereksel Neden):** Bir şeyin varoluş amacı veya yöneldiği nihai hedef.
- 10. Causa Formalis (Biçimsel Neden):** Bir varlığın ne olduğunu belirleyen form, şekil veya ideal yapı.
- 11. Causa Materialis (Maddi Neden):** Bir şeyin kendisinden yapıldığı, şekil almaya hazır temel madde.
- 12. Causa Prima (İlk Neden):** Evrendeki tüm hareketin ve varoluşun kaynağı olan, kendisi nedensiz ilk hareket ettirici (Tanrı).
- 13. Causa Sui (Kendisinin Nedeni):** Var olmak için kendinden başka hiçbir şeye ihtiyaç duymayan varlık (Spinoza’da Tanrı/Doğa).
- 14. Cazibe (Çekim):** Evrendeki veya ruhsal dünyadaki varlıkların birbirine duyduğu çekim ve eğilim.
- 15. Cebir (Zorunluluk/Zorlama):** İnsanın kendi iradesi dışında dışsal veya ilahi bir güç tarafından bir eyleme zorlanması.
- 16. Cebriye:** İslam felsefesinde insanın hiçbir özgür iradesi olmadığını, her şeyin Tanrı’nın mutlak belirlemesiyle gerçekleştiğini savunan akım.
- 17. Cehalet:** Bilgisizlik durumu; Sokrates felsefesinde ahlaki kötülüğün tek ve temel nedeni.
- 18. Celal:** İslam felsefesi ve tasavvufta Tanrı’nın yücelik, kudret ve korku uyandıran sonsuz büyüklük sıfatı.
- 19. Cemal:** Tasavvufta Tanrı’nın mutlak güzellik, lütuf ve sevgi uyandıran sıfatı.
- 20. Cemaat (Topluluk):** Bireylerin ortak inanç, duygu veya değerler etrafında organik bir bağla bir araya geldiği geleneksel yapı.
- 21. Cemiyet (Toplum):** Bireylerin rasyonel, hukuki ve iş bölümüne dayalı olarak bir araya geldiği modern yapı.
- 22. Cennet:** Din felsefesinde mutlak iyiliğin, sonsuz ödülün ve nihai mutluluğun gerçekleştiği aşkın alem.
- 23. Cehennem:** Din felsefesinde kötülüğün cezalandırıldığı yer; Sartre’da ise ”Cehennem başkalarıdır” (başkalarının yargılayıcı bakışı).
- 24. Cerbeze:** Safsataya ve kelime oyunlarına başvurarak hakkı batıl, batılı hak gösterme becerisi; yanıltıcı zeka.
- 25. Cesaret:** Aristoteles’te korkaklık ile gözükaralık (delicesine atılganlık) arasında yer alan ahlaki altın orta erdemi.
- 26. Ceza:** İhlal edilen ahlaki veya yasal bir kuralın sonucunda, adaleti sağlamak amacıyla uygulanan yaptırım.
- 27. Cevher (Töz/Substantia):** Var olmak için başka hiçbir şeye ihtiyaç duymayan, değişen yüklemelerin altındaki değişmez asıl varlık.
- 28. Cezbe:** Tasavvufta Tanrı’nın kulu kendine çekmesiyle yaşanan, aklı aşan mistik ve ruhsal kendinden geçiş hâli.

- 29. Ciddiyet:** Kierkegaard felsefesinde bireyin kendi varoluşsal kararlarının ve sorumluluğunun farkında olarak yaşaması durumu.
- 30. Cihan (Evren/Kozmos):** Var olan her şeyin bütünü, düzenli evren sistemi.
- 31. Cihet (Yön/Modalite):** Mantıkta bir önermenin bildirdiği yargının zorunlu, mümkün veya imkansız olma durumu.
- 32. Cin (Daimon):** Sokrates'in içinde duyduğunu söylediği ve onu kötülük yapmaktan alıkoyan içsel, ilahi ses.
- 33. Cins (Genus):** Ortak özellikleri olan türleri (species) kapsayan daha geniş mantıksal ve ontolojik kategori.
- 34. Cins Ayrımı (Differentia Specifica):** Bir türü, aynı cinsin içindeki diğer türlerden ayıran temel özellik (İnsanın "akıllı" olması gibi).
- 35. Cinsellik:** Foucault'nun felsefesinde, modern iktidarın bedeni kontrol etmek ve hakikat üretmek için kullandığı temel söylem alanı.
- 36. Cinsiyet:** İnsanın biyolojik yapısının ötesinde, toplum tarafından inşa edilen (toplumsal cinsiyet) kültürel roller.
- 37. Cisim (Corpus):** Uzayda üç boyutlu bir yer kaplayan, maddi bir yapıya sahip olan nesne.
- 38. Cisimleşme (Enkarnasyon):** Soyut bir ilkenin, ruhun veya Tanrı'nın maddi bir beden veya form alması durumu.
- 39. Cisimsel:** Maddi bir yapıya, ağırlığa ve uzamsal boyutlara sahip olan şey.
- 40. Cisimsel Olmayan:** Ruh, zihin, melek, Tanrı gibi uzayda yer kaplamayan metafizik varlık kategorisi.
- 41. Cismani:** Bedene, maddeye ait olan; manevi ve tinsel olanın zıttı.
- 42. Clinamen:** Epiküros felsefesinde boşlukta düşen atomların rastgele ve öngörülemez bir şekilde saparak özgür iradeye alan açması.
- 43. Cogito:** Descartes'ın felsefesinde "düşünen ben", bilincin kendisiyle kurduğu doğru ve şüphe edilemez ilişki.
- 44. Cogito Ergo Sum:** Descartes'ın "Düşünüyorum, o hâlde varım" şeklindeki, felsefesinin sarsılmaz temelini oluşturan ünlü argümanı.
- 45. Conatus:** Spinoza'da her varlığın kendi varlığını sürdürme, koruma ve varoluşa direnme yönündeki içsel çabası.
- 46. Coşku (Entusiasmos):** Aklın sınırlarını aşan, bir fikre veya estetik nesneye duyulan yoğun ruhsal yücelme ve ilham hâli.
- 47. Cömertlik:** Descartes etiğinde ruhun en yüce erdemlerinden biri; özgür iradeyi iyiye kullanma kararlılığı.
- 48. Credo (İnanıyorum):** Dini dogmaların veya sarsılmaz inanç ilkelerinin felsefi ifadesi.
- 49. Cumhuriyet:** Egemenliğin tek bir kişiye değil, yasalar çerçevesinde halka veya temsilcilerine ait olduğu yönetim biçimi.
- 50. Cüret:** Varoluşçu felsefede hiçliğe ve anlamsızlığa rağmen insanın kendi özünü yaratmak için gösterdiği atılım.
- 51. Cüz (Parça):** Bir bütünü meydana getiren, tek başına bütünü temsil edemeyen alt birimlerden her biri.
- 52. Cüzi (Tikel):** Tümel (genel) olmayan, sadece belirli bir bireyi veya sınırlı bir grubu ifade eden durum veya kavram.
- 53. Cüzi İrade:** İnsanın sınırlı bir şekilde seçim yapabilme ve eyleme geçebilme özgürlüğü.
- 54. Cüziyat (Tikeller):** Duyularla algılanan somut bireyler, tekil nesnelere veya tekil olaylar bütünü.
- 55. Çaba:** İnsanın felsefi hakikate ulaşmak, ahlaki erdemi yaşamak veya hayatta kalmak için sergilediği zihinsel ve fiziksel eylem.
- 56. Çağ (Epok):** Kendine özgü felsefi, tarihsel ve kültürel bir düşünce yapısıyla (paradigma) diğerlerinden ayrılan büyük zaman dilimi.
- 57. Çağdaş:** Aynı zaman diliminde yaşayan veya günümüzün zihniyetini, felsefi sorunlarını paylaşan.
- 58. Çağdaş Felsefe:** 19. yüzyılın sonlarından günümüze kadar uzanan, fenomenoloji, varoluşçuluk, analitik felsefe gibi akımları barındıran dönem.
- 59. Çağdaşlık:** İçinde bulunulan dönemin bilimsel, ahlaki ve felsefi düzeyini yakalama ve ona uygun yaşama durumu.
- 60. Çağrışım:** Bir kavramın, imgenin veya düşüncenin zihinde mantıksal bir zorunluluk olmaksızın başka bir düşünceyi uyandırması.
- 61. Çağrışımçılık:** Tüm zihinsel hayatı ve karmaşık düşünceleri, basit duyuların ve

anların birbiriyle çağrışım yapmasına bağlayan psikolojik/felsefi teori.

62. Çapraz Sorgulama (Elenkhos): Sokrates'in, karşısındakinin sahip olduğunu sandığı bilginin çelişkilerini ortaya çıkarmak için sorduğu ardışık sorular.

63. Çare: Felsefi ahlakta veya varoluşsal krizlerde insanın acı, anlamsızlık ve ölüm karşısında ürettiği zihinsel sığınak veya çözüm.

64. Çaresizlik: Dünyaya fırlatılmış insanın, evrenin kör işleyişi ve mutlak belirlenimsizlik karşısında hiçbir gücünün olmaması duygusu.

65. Çark (Samsara): Hint felsefesinde ruhun ölümden sonra tekrar tekrar bedenlenmesi (reenkarnasyon) şeklindeki doğum-ölüm döngüsü.

66. Çatışma (Koflikt): Diyalektik felsefede (Hegel, Marx) gelişmeyi ve ilerlemeyi sağlayan zıt güçlerin veya sınıfların mücadelesi.

67. Çatışkı (Antinomi): Kant'ta, aklın kendi sınırlarını aşarak evren veya Tanrı hakkında çıkardığı, birbiriyle çelişen ama ikisi de mantıklı görünen yargılar.

68. Çekim: Doğada nesnelere arası gravitasyonu ifade ettiği gibi, felsefede arzusunun (Eros) güzele veya hakikate duyduğu yönelim.

69. Çekimsizlik (Epokhe): Şüpheli (Septik) felsefede, hiçbir şeyin kesin olarak bilinmeyeceği gerekçesiyle her türlü kesin yargıdan kaçınma tutumu.

70. Çelişen (Kontradiktuar): Mantıkta hem nitelik hem nicelik bakımından birbirine tamamen zıt olan ve aynı anda doğru olamayan iki önerme.

71. Çelişik: Kendi içinde tutarsız olan, bir kısmı diğer kısmını mantıksal olarak yalanlayan ifade veya durum.

72. Çelişki (Kontradiksiyon): Bir şeyin hem kendisi olup hem de kendisi olmadığı yönündeki mantıksal imkânsızlık veya tez-antitez gerilimi.

73. Çelişmezlik İlkesi: Klasik mantığın en temel ilkesi; "Bir şey aynı anda, aynı bakımdan hem kendisi hem de başka bir şey olamaz."

74. Çerçeve: Kantçı anlamda, deneyimin sınırlarını belirleyen ve dış dünyayı algılamamızı sağlayan zihinsel kategoriler sistemi.

75. Çeşitlilik: Evrendeki veya bir toplumdaki nesne, düşünce ve form farklılıklarının zenginliği; teklik karşısındaki çokluk.

76. Çevre Etiği: İnsanın doğaya karşı sorumluluklarını, hayvan haklarını ve ekosistemin içsel değerini tartışan uygulamalı etik dalı.

77. Çıkar: Faydacı felsefede (Utilitarizm) eylemin ahlaki değerini belirleyen, bireye veya çoğunluğa sağlanan pratik fayda.

78. Çıkarıcılık (Egoizm/Makyavelizm): Ahlakı sadece kişisel veya siyasi hedeflere ulaşmakta fayda sağlayan bir araca indirgeyen tutum.

79. Çıkarım (Dedüksiyon): Doğruluğu kabul edilen öncüllerden mantıksal kurallarla zorunlu bir sonuca veya yeni bir önermeye ulaşma işlemi.

80. Çıkarısama: Mantıksal çıkarım sürecinin bizzat kendisi; verilerden yola çıkarak akıl yoluyla bilinmeyi bulma eylemi.

81. Çıgır: Felsefede veya bilimde eski paradigmaları yıkararak yepyeni bir düşünce sistemi, dönem veya akım başlatan büyük değişim.

82. Çile (Askez): İnsanın nefsinin, arzularını ve bedensel hazlarını terbiye etmek için uyguladığı sıkı disiplin ve mahrumiyet pratiği.

83. Çilecilik (Asketizm): Ruhun arınması ve erdeme ulaşması için bedensel isteklerin reddedilmesi ve zühd hayatı yaşanması gerektiğini savunan öğretisi.

84. Çirkin: Estetikte, orantısızlık, uyumsuzluk veya biçimsizlik taşıyan; sanatta estetik değerlerin negatif ucunu temsil eden kavram.

85. Çizgi (Bölünmüş Çizgi Analjisi): Platon'un bilgi türlerini (sanı, inanç, ussal kavrayış, akıl) aşağıdan yukarıya doğru bir doğru üzerinde gösterdiği epistemolojik modeli.

86. Çizgisel Zaman: Zamanın döngüsel değil; geçmişten başlayıp şu ana ve oradan geleceğe doğru tek yönde, geri dönülemez bir ok gibi ilerlediği anlayışı.

87. Çok: Kendi içinde birden fazla unsur barındıran; Bir'in (mutlak tekliğin) zıttı olan varlık durumu.

88. Çok Boyutluluk: Bir felsefi sorunun veya varlığın sadece tek bir yaklaşımla (örneğin sadece fiziksel) değil, birçok farklı yönden ince-

lenebilmesi.

89. Çok Değerli Mantık: Doğru (1) ve yanlış (0) olmak üzere sadece iki değer kabul eden klasik mantığa karşı, "belirsiz" gibi üçüncü veya sonsuz doğruluk değerleri atayan mantık sistemi.

90. Çokçuluk (Plüralizm): Varlığın temelinde tek bir tözün (monizm) veya iki tözün (düalizm) değil, birbirinden bağımsız çok sayıda tözün veya ilkenin olduğunu savunan ontolojik görüş.

91. Çokluk: Evrendeki çeşitliliğin bütünü; Plotinos felsefesinde 'Bir'den (Tanrı'dan) taşarak (südur) meydana gelen varlıklar alemi.

92. Çoktanrıcılık (Politeizm): Din felsefesinde evreni yöneten, insan özelliklerine veya doğa güçlerine sahip birden fazla tanrının varlığına inanma.

93. Çözüm: Felsefi bir sorunun mantıksal analizle aydınlatılması ve çelişkilerin giderilerek bir sonuca bağlanması durumu.

94. Çözümleme (Analiz): Karmaşık bir felsefi kavramı, dilsel ifadeyi veya problemi daha iyi kavrayabilmek için onu en temel yapı taşlarına ve bileşenlerine ayırma yöntemi.

95. Çözümleyici (Analitik): Bir bütünü anlamak için sentez (birleştirme) yerine parçalara ayırma yöntemini kullanan yaklaşım.

96. Çözümleyici Felsefe (Analitik Felsefe): Felsefenin görevinin metafizik sistemler kurmak değil, dili mantıksal olarak çözümlmek ve anlam bulanıklıklarını gidermek olduğunu savunan çağdaş akım.

97. Çözümsel Diller: Kelimelerin bükülmediği, anlamın kelime sırası ve edatlarla sağlandığı dil yapısı; dil felsefesinde düşüncüyü ifade etme biçimi.

98. Çözümsel Önerme (Analitik Önerme): Kant'ta yüklemi öznesinde zaten içerilen, bize dünya hakkında yeni bir bilgi vermeyen ancak mantıksal olarak kesin doğru olan önerme.

99. Çözümsüzlük (Aporia): Bir tartışmada veya zihinsel süreçte, mantıksal olarak birbirini kilitleyen karşıt argümanlar nedeniyle içinden çıkılamayan çıkmaz yol durumu.

100. Çöküş (Dekadans): Nietzsche felsefesinde yaşam enerjisinin zayıflaması, değerlerin yozlaşması ve insanın yaratıcı potansiyelini kaybederek gerilemesi hâli.